

ROZPORZĄDZENIE MINISTRÓW GOSPODARKI KOMUNALNEJ ORAZ ZDROWIA I OPIEKI SPOŁECZNEJ

z dnia 25 maja 1961 r.

w sprawie urządzania cmentarzy, prowadzenia ksiąg cmentarnych oraz chowania zmarłych.

Na podstawie art. 9 ust. 3 i 5 oraz art. 20 ust. 1 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. Nr 11, poz. 62) zarządza się, co następuje:

§ 1. 1. Artykuły, powołane w niniejszym rozporządzeniu bez bliższego określenia, oznaczają artykuły ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. Nr 11, poz. 62).

2. Rozporządzenie dotyczy zarówno cmentarzy komunalnych, jak i wyznaniowych.

§ 2. 1. Cmentarz należy utrzymywać jako teren zielony o założeniu parkowym.

2. Zieleń na cmentarzu (drzewa, krzewy, trawniki i kwiaty) podlega ochronie przed niszczeniem. Sadzenie lub wycinanie drzew na cmentarzach może nastąpić tylko w przypadkach uzasadnionych racjonalną gospodarką zadrzewieniem oraz zgodnie z planem zagospodarowania terenu cmentarza (§ 3).

3. Teren cmentarza powinien mieć ogrodzenie z trwałego materiału, przy czym wysokość ogrodzenia nie może być niższa niż 1,5 m.

§ 3. 1. Dla każdego cmentarza należy sporządzić plan zagospodarowania terenu, a urządzenie cmentarza, wykorzystywanie miejsc pod poszczególne rodzaje grobów (§ 5 ust. 1) oraz zadrzewienie powinny być zgodne z tym planem. Plan podlega zatwierdzeniu przez organ państwowego nadzoru budowlanego w trybie przewidzianym dla zatwierdzania planów realizacyjnych.

2. Plan zagospodarowania cmentarza powinien przewidywać drogi prowadzące do pól grzebalnych, pola grzebalne oraz zadrzewienie. Każde pole grzebalne powinno mieć odrębne oznaczenie, a w granicach pól grzebalnych powinny być ponumerowane groby.

§ 4. 1. Obszar potrzebny na założenie lub powiększenie cmentarza oblicza się przez pomnożenie przeciętnej rocznej liczby zgonów w danej miejscowości przez 23 (wskaźnik wynikający z zakazu ponownego użycia grobu do chowania zwłok przed upływem 20 lat i przypuszczalnej ilości przypadków przedłużenia tego czasokresu na dalsze okresy) oraz przez 4,5 m² jako powierzchnię jednego grobu. Otrzymany iloczyn wskazuje wielkość części przewidzianej bezpośrednio pod groby i jest powierzchnią grzebalną, która stanowić powinna 30—50% powierzchni ogólnej cmentarza.

2. Dla miejscowości podlegających rozbudowie obliczeń określonych w ust. 1 dokonuje się, uwzględniając odpowiednio przyszłą przypuszczalną liczbę zgonów przy stanie mieszkańców wynikającym z perspektywicznego rozwoju miasta, osiedla, gromady lub wsi.

3. Przy obliczaniu powierzchni ogólnej cmentarza należy uwzględnić poza powierzchnią grzebalną również powierzchnię zieleni, dróg, placów oraz terenu potrzebnego pod dom pogrzebowy i część gospodarczą cmentarza, a na większych cmentarzach również pod budynek administracyjno-mieszkalny.

§ 5. 1. Przy zagospodarowaniu powierzchni grzebalnej przeznaczonej na groby należy w zasadzie przewidywać dla:

- 1) pól grzebalnych na groby zwykłe bez prawa murowania — około 60% powierzchni,
- 2) pojedynczych rzędów grobów przy żywoplotach — około 20% powierzchni,
- 3) grobów rodzinnych — około 20% powierzchni.

2. Na polach grzebalnych, przeznaczonych na groby zwykłe, groby i odstępki między grobami powinny mieć następujące wymiary:

- 1) dla zwłok dzieci do lat 6:
długość 1,2 m, szerokość 0,6 m, głębokość 1,2 m, odstępki — od strony dłuższego boku 0,4 m, a od strony krótszego 0,3 m,
- 2) dla pozostałych zwłok:
długość 2 m, szerokość 1 m, głębokość 1,7 m, odstępki — od strony dłuższego boku 0,5 m, a od strony krótszego 0,3 m.

3. Groby położone w pojedynczych rzędach przy żywoplotach powinny mieć następujące wymiary:

- 1) dla zwłok dzieci do lat 6:
długość 1,2 m, szerokość 0,9 m, głębokość 1,2 m, odstępki — od strony dłuższego boku 0,4 m, a od strony krótszego 0,3 m,
- 2) dla pozostałych zwłok:
długość 2,25 m, szerokość 1,3 m, głębokość 1,7 m, odstępki — od strony dłuższego boku 0,5 m, a od strony krótszego 0,3 m.

4. Groby rodzinne, o ile nie są przeznaczone na kilka trumien w kierunku poziomym (§ 7 ust. 2), powinny mieć wymiary określone w ust. 3 pkt 2.

5. Warstwa ziemi pokrywająca trumnę wynosić powinna co najmniej 1 m. Kopanie głębszych grobów niż 1,7 m jest dopuszczalne pod warunkiem, że pomiędzy dnem grobu a najwyższym poziomem wody gruntowej pozostanie co najmniej 0,5 m. Ziemia wydobyta z grobu może być usypana w postaci pagórka nad grobem.

§ 6. 1. Przez grób zwykły (ziemny) rozumie się grób nie murowany stanowiący dół, do którego chowa się trumnę ze zwłokami i zasypuje ziemią wydobytą z tego dołu.

2. Przez grób murowany rozumie się dół, w którym boki są murowane, a nad trumną zakłada się sklepienie.

3. Przez grób rodzinny rozumie się przestrzeń zapewnioną dla pochowania dwu lub więcej zwłok w grobach zwykłych lub murowanych, wydzieloną dla poszczególnych grobów.

4. Przez katakumby rozumie się nisze w pionowej ścianie, położone obok siebie w szeregu i nad sobą, a przeznaczone do chowania zwłok.

§ 7. 1. W zależności od warunków wodnych można stosować chowanie zwłok piętrowe w grobach ziemnych lub murowanych, przy czym trumny powinny być między sobą przedzielone warstwą ziemi grubości około 0,2 m; jeżeli warstwa ta jest murowana lub żelbetowa nie może być ona cieńsza niż 6 cm. Głębokość grobu powinna wynosić przy dwu piętrach (trumnach) 2,7 m, a przy większej ilości pięter — grób powinien być odpowiednio głębszy, przyjmując po 1 m głębokości na każdą trumnę łącznie z przedzieleniem.

2. Groby murowane poza polami grzebalnymi przeznaczonymi na groby zwykłe mogą być pojedyncze lub — licząc w kierunku poziomym — wieloosobowe na dowolną ilość trumien, przy czym wymiary podane w § 5 ust. 3 ulegają odpowiedniej zmianie.

3. W każdym przypadku odległość między poziomem wody gruntowej a dnem grobu nie może być mniejsza niż 0,5 m.

§ 8. W katakumbach powierzchnia dna niszy przeznaczonej do złożenia zwłok, powinna wynosić co najmniej 2×1 m, a wysokość co najmniej 0,9 m. Każda nisza powinna być oddzielona od sąsiedniej ścianą grubości co najmniej 0,2 m i mieć wylot wentylacyjny dla odprowadzenia gazów w sposób nieszkodliwy dla otoczenia. Po złożeniu zwłok każdą niszę należy natychmiast zamurować.

§ 9. W grobach murowanych i katakumbach dno grobu może być ziemne lub umocnione, przy czym powinno mieć spadek jednokierunkowy; w grobach w miejscu najniższym przewidzieć należy odpływ łączący się z ziemią.

§ 10. Na grobach można ustawiać nagrobki o wymiarach nie przekraczających granic powierzchni grobu.

§ 11. 1. Dom przedpogrzebowy powinien znajdować się w niewielkiej odległości od bramy cmentarnej, a pomieszczenia jego — wymienione w ust. 2 pkt 1 i 3 — powinny być w miarę możliwości położone od północy.

2. Dom przedpogrzebowy powinien składać się z następujących pomieszczeń:

- 1) do przechowywania zwłok,
- 2) do wykonywania ceremonii pogrzebowych,
- 3) do wykonywania oględzin lub sekcji sądowo-lekarskich, sanitarno-milicyjnych oraz utrwalania zwłok.

W pomieszczeniach tych należy urządzić odpowiednią wentylację, jako też zabezpieczyć je przed dostępem osób niepowołanych, zwierząt i owadów.

3. Domy przedpogrzebowe powinny mieć podłogę nieprzepuszczalną i łatwo zmywalną, ściany murowane i tynkowane, a w pomieszczeniach służących do przechowywania i oględzin lub sekcji zwłok — ponadto pomalowane farbą olejną albo wyłożone płytkami do wysokości co najmniej 2 m.

4. Pomieszczenia służące do oględzin lub sekcji zwłok powinny posiadać urządzenia, umożliwiające ogrzewanie w chłodnej porze roku. W pomieszczeniach przeznaczonych do wykonywania oględzin, sekcji i utrwalania zwłok należy przewidzieć możliwość dostarczania zimnej i ciepłej wody oraz jej odprowadzania.

§ 12. Na cmentarzach mniejszych, przeznaczonych dla miejscowości, w których przeciętnie odbywa się najwyżej 1 pogrzeb dziennie, zamiast domu przedpogrzebowego mogą być budowane kostnice o jednym obszernym widnym pomieszczeniu i niewielkim magazynie na przechowanie sprzętu.

§ 13. Zarówno w domach przedpogrzebowych, jak i w kostnicach nie wolno kłaść trumien ze zwłokami bezpośrednio na podłodze, lecz należy je umieszczać na specjalnie na ten cel przeznaczonych rusztowaniach lub katafalkach. Urządzenia te należy często czyścić i odkażać.

§ 14. Dom przedpogrzebowy lub kostnica powinny być pod stałym nadzorem służby cmentarnej, powinny być utrzymywane w czystości i w określonych godzinach dostępne dla osób biorących udział w ceremoniach pogrzebowych. Za przechowywanie zwłok i korzystanie z urządzeń domu przedpogrzebowego lub kostnicy zarząd cmentarza uprawniony jest do pobierania opłat zgodnie z przepisami art. 2 ust. 3.

§ 15. Zarząd cmentarza powinien prowadzić księgę cmentarną według wzoru ustalonego przez Ministra Gospodarki Komunalnej, zawierającą następujące dane dotyczące osób, których zwłoki zostały pochowane:

- 1) nazwisko i imię,
- 2) płeć,
- 3) wiek,
- 4) ostatnie miejsce zamieszkania,
- 5) datę zgonu,
- 6) miejsce zgonu,
- 7) przyczynę zgonu,
- 8) datę i nr aktu zgonu,
- 9) datę pochowania,
- 10) dokładnie określone miejsce pochowania według planu zagospodarowania cmentarza,
- 11) ewentualne odnotowanie faktu wydobycia, daty i miejsca ponownego złożenia szczątków (§ 27).

Dane wymienione w punktach 1—8 powinny być wpisane do księgi cmentarnej na podstawie przedłożonej karty zgonu. Karty zgonu, na podstawie których dokonano pochowania zwłok, powinny być przechowywane przez zarząd cmentarza co najmniej 30 lat.

§ 16. 1. Za zwłoki w rozumieniu ustawy uważa się ciała osób zmarłych.

2. Za szczątki w rozumieniu ustawy uważa się:

- 1) popioły otrzymane przez spalenie zwłok,
- 2) noworodki martwo urodzone, płody i noworodki niezdolne do życia, które nie przeżyły okresu 24 godzin,
- 3) pozostałości zwłok, wydobyte przy kopaniu grobu lub w innych okolicznościach,
- 4) części ciała ludzkiego odłączone od całości.

§ 17. Zwłoki, z wyjątkiem zwłok osób zmarłych na choroby zakaźne, mogą być pochowane nie wcześniej niż po upływie 24 godzin od chwili zgonu i dopiero po stwierdzeniu przyczyn zgonu, przy czym nie powinny one pozostawać w mieszkaniu po wystąpieniu wyraźnych oznak rozkładu, a w ogóle nie dłużej niż 72 godziny. Przy wystąpieniu oznak rozkładu organ powołany do stwierdzenia zgonu i wystawienia karty zgonu zarządzi przeniesienie zwłok do domu przedpogrzebowego lub kostnicy albo pochowanie ich.

§ 18. Zwłoki przeniesione do domu przedpogrzebowego lub kostnicy nie mogą tam pozostawać po wystąpieniu objawów daleko posuniętego rozkładu; zwłoki takie należy natychmiast pochować.

§ 19. Celem wstrzymania rozkładu zwłok dozwolone jest stosowanie zabiegów utrwalających, polegających na użyciu chemicznych środków konserwacyjnych (wstrzyknięcie płynu konserwującego do naczyń krwionośnych). Zabiegi te mogą być wykonywane tylko przez lekarzy.

§ 20. 1. Natychmiast po zgonie zwłoki należy umieścić w miejscu możliwie chłodnym i zabezpieczyć je przed dostępem zwierząt i owadów.

2. W miejscowościach, w których są domy przedpogrzebowe lub kostnice, składanie zwłok w kościołach lub kaplicach położonych poza cmentarzem jest dozwolone tylko na okres poprzedzający pogrzeb. Wyjątek od tej zasady stanowią kościoły w miastach i osiedlach posiadające oddzielne pomieszczenia do składania zwłok aż do chwili pogrzebu.

§ 21. 1. Zwłoki osób zmarłych na dżumę, cholerę azjatycką, ospę naturalną, dur plamisty epidemiczny, dur powrotny, węglik, nosaciznę lub wściekliznę powinny być natychmiast po stwierdzeniu zgonu zawinięte w płótno nasyczone płynem odkażającym lub w razie potrzeby odkażającym i dezynfekcyjnym, złożone do trumny i szczelnie zamknięte oraz przewiezione bezpośrednio z miejsca zgonu na cmentarz i pochowane w ciągu 24 godzin od chwili zgonu.

2. W razie zgonu na chorobę, wymienioną w ust. 1, należy stosować następujące środki ostrożności:

- 1) wzbronione jest zbieranie się osób w pomieszczeniu, gdzie leżą zwłoki,
- 2) wzbronione jest dotykanie zwłok poza czynnościami wymienionymi w ust. 1,
- 3) na dnie trumny umieścić należy warstwę substancji plynochłonnej (np. trociny, torf, suchy mech — z dodatkiem wapna chlorowanego) grubości 5 cm,
- 4) po złożeniu zwłok w trumnie należy ją natychmiast szczelnie zamknąć i z zewnątrz obmyć płynem odkażającym,
- 5) pomieszczenie, w którym osoba zmarła pozostawała, wszystkie przedmioty, z którymi była w styczności, jako też środek transportu, jakim zwłoki przewieziono, powinny być poddane odkażeniu.

§ 22. W razie zgonu na chorobę nie wymienioną w § 21 ust. 1, lecz powodującą obowiązek przymusowego umieszczenia w szpitalu, stosownie do przepisów o zapobieganiu chorobom zakaźnym i ich zwalczaniu — stosuje się odpowiednio przepis § 21 ust. 2 pkt 3, 4 i 5, z tym że:

- 1) wzbronione jest zbieranie się większej liczby osób w pomieszczeniu, gdzie leżą zwłoki,
- 2) wzbronione jest dotykanie zwłok poza czynnościami związanymi z obmyciem, ubraniem i ułożeniem zwłok w trumnie,
- 3) do obmywania zwłok należy używać płynu odkażającego.

§ 23. 1. Do trumny przeznaczonej dla zwłok osoby dorosłej wolno złożyć tylko zwłoki jednej osoby dorosłej, zwłoki matki z dzieckiem nowo narodzone lub zwłoki dwojga dzieci w wieku do lat 6. Trumna powinna mieć dno i ściany boczne nieprzepuszczalne oraz szczelnie przylegające wieko. Zwłoki powinny być złożone w trumnie na warstwie substancji plynochłonnej grubości 3 cm.

2. Po złożeniu zwłok do trumny i przymocowaniu wieka nie wolno trumny otwierać.

§ 24. 1. Przy chowaniu szczątków stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące zwłok — ze zmianami wskazanymi w ust. 2—6.

2. Dla celów pochowania szczątków, o których mowa w § 16 ust. 2 pkt 1, wymagana jest karta zgonu.

3. Dla celów pochowania szczątków nie wymienionych w ust. 2 wymagane jest zaświadczenie stwierdzające ich pochodzenie wystawione przez:

- 1) zarząd cmentarza — jeżeli chodzi o szczątki określone w § 16 ust. 2 pkt 3, o ile zostały wydobyte na cmentarzu,
- 2) zakład społeczny służby zdrowia — jeżeli chodzi o szczątki określone w § 16 ust. 2 pkt 2 i 4.

4. Zaświadczenia, o których mowa w ust. 3, są wystarczające również w przypadkach chowania w grobie szczątków wymienionych w § 16 ust. 2 pkt 2.

5. Dla chowania sprowadzonych z zagranicy szczątków, o których mowa w § 16 ust. 2 pkt 1, wystarczające jest zezwolenie na przewóz (art. 14 ust. 3).

6. Szczątki określone w § 16 ust. 2 pkt 2, 3 lub 4 należy chować w miejscach wskazanych przez zarząd cmentarza, z tym że można je chować również poza powierzchnią grzebalną.

7. Szczątki mogą być również spalone w zakładach społecznych służby zdrowia i opieki zdrowotnej zamkniętej.

§ 25. 1. Zwłoki nie pochowane przez rodzinę i inne osoby, wymienione w art. 10 ust. 1, będą przekazywane szkołom wyższym, o ile szkoły te zgłoszą zapotrzebowanie na zwłoki i zapewnią odbiór po otrzymaniu odpowiedniego zawiadomienia.

2. Przepisy §§ 18, 21 i 22 nie dotyczą zwłok dostarczanych szkołom wyższym lub podlegającym sekcji naukowej albo sądowo-lekarskiej. Postępowanie z takimi zwłokami normują odrębne przepisy.

3. Zwłoki, o których mowa w § 21 ust. 1, nie mogą być wykorzystywane dla celów naukowo-dydaktycznych.

4. Wojewódzki inspektor sanitarny (inspektor sanitarny miasta wyłączonego z województwa) w szczególnie uzasadnionych przypadkach może zezwolić na przekazanie instytutom naukowym lub szkołom wyższym zwłok, o których mowa w § 21 ust. 1, określając równocześnie warunki ostrożności przy postępowaniu z tymi zwłokami do chwili przejęcia ich przez instytut lub szkołę wyższą.

§ 26. 1. Zgłoszenie, o którym mowa w art. 7 ust. 2, jest zbędne w przypadkach, gdy chodzi o grób murowany albo gdy została złożona opłata przewidziana w art. 7 za dalsze korzystanie z miejsca na cmentarzu lub gdy zachodzą przyczyny, o których mowa w art. 7 ust. 5.

2. Uprawnienia do korzystania z miejsca na cmentarzu, nabyte przed wejściem w życie rozporządzenia, pozostają w mocy.

§ 27. 1. Przy ponownym użyciu grobu szczątki poprzednio pochowanych zwłok lub trumny należy wydobyć i pochować na tym samym cmentarzu na miejscu wskazanym przez zarząd cmentarza (§ 24 ust. 6).

2. Na życzenie osoby uprawnionej do pochowania zwłok (art. 10 ust. 1) można szczątków nie wydobywać.

§ 28. 1. W miastach liczących ponad 5.000 mieszkańców przewożenie zwłok dozwolone jest tylko na specjalnie do tego celu przeznaczonych wozach.

2. Powiatowy (miejski, dzielnicowy) inspektor sanitarny może zezwolić na przewóz zwłok innymi środkami transportowymi.

§ 29. 1. Zezwolenia na przewiezienie zwłok lub ich szczątków przez teren Państwa udzielane są przez polskie urzędy konsularne w państwie, z którego przewóz ten ma nastąpić, po stwierdzeniu braku przeszkód przeciwko wwiezieniu zwłok lub ich szczątków na terytorium innego państwa.

2. Zezwolenia na wywóz poza granicę Państwa zwłok lub ich szczątków, o których mowa w art. 14 ust. 2, mogą być udzielane jedynie po uprzednim przedłożeniu zezwolenia właściwej władzy państwa, na którego terytorium mają być pochowane, jak również państw, przez których terytorium mają być przewożone.

3. Zezwolenia na sprowadzenie zwłok lub ich szczątków z obcych państw udzielane są przez polskie urzędy konsularne po uprzednim przedstawieniu zezwoleń przewidzianych w art. 14 ust. 3.

§ 30. 1. Zwłoki przewożone na odległość większą niż 30 km od granicy miasta, osiedla lub gromady, na których terenie nastąpił zgon, powinny być zamknięte w trumnie metalowej lub drewnianej obitej blachą bądź wykonanej z innego odpowiedniego materiału. Trumna taka powinna być zamknięta w szczelnej skrzyni drewnianej, tak aby nie mogła się w niej poruszać.

2. Powiatowy (miejski, dzielnicowy) lub portowy inspektor sanitarny może nakazać zastosowanie ponadto innych środków ostrożności przy przewożeniu zwłok, a w razie uznania, że środki te są dostateczne, opatrzy skrzynię z trumną swoją pieczęcią.

3. Po przewiezieniu zwłok na miejsce przeznaczenia powinny być one niezwłocznie pochowane bez otwierania trumny.

4. Szczątki pozostałe w wyniku spalania zwłok, przewożone na odległości określone w ust. 1, powinny być umieszczone w zalutowanym pudle metalowym (urnie) zamkniętym w skrzynce drewnianej, opieczątowanej przez organ udzielający zezwolenia na przewóz.

5. Przewóz zwłok dozwolony jest w zasadzie tylko w okresie od 16 października do 15 kwietnia, poza tym zaś okresem zezwolenie na przewóz może być udzielone jedynie wyjątkowo przy odpowiednim zapewnieniu bezpieczeństwa sanitarnego.

§ 31. 1. Ekshumacja zwłok i szczątków powinna się odbywać we wczesnych godzinach rannych podczas chłodnej pory roku (w okresie od 16 października do 15 kwietnia).

2. O zamierzonej ekshumacji należy zawiadomić właściwego powiatowego (miejskiego, dzielnicowego) lub portowego inspektora sanitarnego, który:

- 1) wykonuje nadzór nad ekshumacją oraz
- 2) może zezwolić na wykonanie ekshumacji w innym czasie niż określony w ust. 1, przy zachowaniu ustalonych przez niego środków ostrożności.

3. Przy ekshumacji mogą być obecne tylko osoby bezpośrednio zainteresowane.

4. Zwłoki lub szczątki powinny być wydobyte wraz z trumną, którą bez otwierania należy umieścić w nowej trumnie.

5. O zamierzonej ekshumacji na cmentarzu wyznanionym powinna być zawiadomiona właściwa jednostka wyznaniowa.

§ 32. Przepisów niniejszego rozporządzenia nie stosuje się do grobów istniejących w dniu jego wejścia w życie, jeżeli zastosowanie tych przepisów uniemożliwiałoby korzystanie z grobu na warunkach dotychczasowych.

§ 33. Traci moc rozporządzenie Ministra Opieki Społecznej z dnia 30 listopada 1933 r. o chowaniu zmarłych i stwierdzeniu przyczyny zgonu (Dz. U. z 1934 r. Nr 13, poz. 103).

§ 34. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 6 miesięcy od dnia ogłoszenia.

Minister Gospodarki Komunalnej: *St. Sroka*
Minister Zdrowia i Opieki Społecznej: *J. Sztachelski*